

ZAHRÁME SI OBOHACUJÚCI SVETONÁZOROVÝ "ŠACH", ALEBO MI PONÚKATE LEN VODCOVSKÝ VEDENÝ "VALČÍK"?

(Polemika na ohlas Jána Letza v 11. č. 51. roč. Filozofie)

MARINA ČARNOGURSKÁ, Kabinet orientalistiky SAV, Bratislava

Viem, že kritický ohlas na moje úvahy a state publikované v minulom roku na stránkach Filozofie bol už len záležitosťou času a zároveň priznávam, že som ho úplne programovo vyprovokovala a vlastne v určitom zmysle "nedočkavo" očakávala. A to, aby ten ohlas prišiel od toho najtypickejšieho, a teda najkompetentnejšieho predstaviteľa súčasného substančného (kresťanského) myslenia na Slovensku, som neponechala na náhodu, ale hneď po odznení môjho príspevku *Partnerský, alebo dominantný model teórie bytia ako výstižnejší odraz ontologickej reality?* na 1. slovenskom filozofickom kongrese som jeho kópiu dala práve doc. Letzovi. V prírode totiž existuje jeden všeobecne známy jav: ak chce človek rozvíriť stojatú vodu, musí do nej hodiť čo najťažší kameň. A v tom čase som spomenutú stať opodstatnene považovala za svoj najväčší "náboj" tohto druhu.

Po prečítaní ohlasu doc. Letza v 11. čísle minuloročnej Filozofie *Personalisticko-komunitárny model teórie bytia ako najvernejší obraz ontologickej reality* s radosťou konštatujem, že som k reakcii vyprovokovala toho najreprezentatívnejšieho a zároveň svojho najprotikladnejšieho oponenta. Pritom oponenta noblesného (čo s uznaním konštatujem), ktorý skôr, než vysloví svoju odmietavú kritiku, pokúsi sa najprv objektívne demonštrovať, že naozaj neskreslene vie (aspoň v rámci svojej úvodnej interpretácie mojej state), o čo mi v mojom úsilí pôvodne išlo a čo je z toho ochotný v rámci svojho filozofického presvedčenia akceptovať.

Svoje kritické odmietnutie ostatných mojich názorov a filozofických argumentácií začína potom polemikou o potrebe metodologického východiska nie ako "odrazu", ale len ako "obrazu ontologickej reality". Lebo podľa doc. Letza model ontologickej reality "sa má chápať nie ako odraz, ale ako **obraz**. Pôsobenie kultúrnej tradície a spoločenského života pri tvorbe modelu teórie bytia sa nemôže chápať determinujúco, ale inšpirujúco"; keďže podľa autora "s odvolaním sa na Kanta, Husserla a mnohých iných" samotnú podstatu poznávania a poznania "nemožno chápať ako odraz objektívnej reality, ale ako stretnutie kognitívneho subjektu a poznávaného objektu" a "ústretová teória poznania vychádza zo slobodného postoja kognitívneho subjektu" ([1], 748).

Čo sa týka "slobodného postoja kognitívneho subjektu," človek ako poznávací subjekt sa pokúšal zobraziť si objektívnu realitu už od dôb paleolitu, predovšetkým rukou a jej výtvarnými schopnosťami, a to tak, že sa vždy snažil namaľovať (podľa svojho najlepšieho úsudku) čo najvernejší obraz toho, čo svojimi očami okolo seba videl. Každý takýto obraz mal pravdepodobne snahu byť čo najvýstižnejším odrazom reality

sveta. Zrejme však ani jeden z týchto obrazov nespĺňal všeobecné očakávania svojich vnímateľov, keďže ďalšie a ďalšie generácie tvorcov obrazov hľadali neustále nové a dokonalejšie metódy i výtvarné techniky, aby vytvorili to, čo je naozaj najvýstižnejším obrazom objektívnej životnej reality. Dejiny tohto úsilia vyústili napokon až do leonardovsko-michelangelovských geniálne prepracovaných obrazov "objektívnej dokonalosti" či do francúzskych impresionistických obrazov skutočne "pravého espritu" čo najnefalsovanejšej vonkajšej reality života. Lenže ani to nedokázalo uspokojiť európskeho človeka a vynášiel si fotografovanie ako prostriedok omnoho výstižnejšieho **obrazu-odrazu** ním vnímanej reality. A napokon to, že ani fotografia nespĺňala jeho predstavy o skutočnom obraze-odraze životnej reality (a to i tých najneviditeľnejších zákonov pohybu-procesu objektívnej reality), viedlo ku vzniku kinematografie, pomocou ktorej sa dnes dokáže omnoho výstižnejšie a pravdivejšie zmocňovať poznatkov a právd o skutočnom procese a zákonitostiach dynamiky bytia. Aj preto si dnes my i naše deti s radosťou sadáme pred čo najkvalitnejšie televízory a vnímame a spoznávame cez ne najmä pomocou dokumentaristiky a svetového spravodajstva čo najspoľahlivejší obraz-odraz pravej reality bytia sveta v jeho neskreslenom, objektívnom procese. Neuspokojujeme sa teda s uzavretím do seba a do svojho "slobodného kognitívneho subjektu", aby sme dokázali pravdivo spoznať a pochopiť podstatu objektívnej reality bytia. Nuž a Immanuel Kant, jeden z najgeniálnejších európskych filozofov-gnozológov, si mohol dovoliť zodpovedne tvrdiť, že "skutečnosť se človeku nejeví tak, jak sama o sobě může být, nýbrž jen tak, jak se mu jeví na základě zvláštního způsobu jeho poznávacích schopností" ([2], 156-157), len preto, že sa narodil vyše 200 rokov pred vynájdením všetkej tej dokonalej vizuálnej techniky, akú dnes ľudstvo k dispozícii má; (hoci dokonca aj on už racionálne predpovedal, že človek sa bude neustále usilovať o to, aby rozšíril svoje poznanie za hranice svojich vlastných poznávacích schopností!). A verím, že aj doc. Letz uzná, že v dnešnej dobe by už ani "Kant, Husserl a mnohí iní" nemohli formulovať svoje filozofické názory doslova tak, ako ich mohol formulovať povedzme Kant pred dvesto rokmi a Husserl ešte aj pred pol storočím.

Dnes teda vďaka obdivuhodne perfektnej vizuálnej technike i vysoko rozvinutým technickým a prírodovedeckým poznatkom, vďaka ktorým sme ďaleko presiahli hranice našich subjektívnych ľudských poznávacích schopností, sme dokonca nielen schopní, ale aj nútení exaktne pravdivo a maximálne trpezlivo vnímať jedine **obraz-odraz objektívnej reality**, a vôbec nie už iba jej obraz, ktorý by si kognitívny filozofický subjekt vytvoril v nejakej kantovskej (ešte aj od kikirikania kohúta odhlučnenej) pracovni či v ideálnom husserlovskom ponore do "čistého vedomia" a ktorý by bol nad akoukoľvek "kultúrnou" či životnou "determinovanosťou človeka" ([1], 748). **Obraz-odraz objektívnej reality** získavame pomocou modernej techniky nielen o našom bezprostrednom časo-priestore, ale vďaka vysoko vyvinutej prírodovedeckej exaktnosti náš kognitívny subjekt dokáže už nie ponorom "do čistého vedomia", ale objektívne logickou vedeckou metódou prenikať aj do metafyzických zákonitostí tohto procesu a na základe toho si rekonštruovať ontologické pravdy aj o metafyzických zákonitostiach v časo-priestore bytia ďaleko pred i nad jeho reálnymi viditeľnými hranicami. V dôsledku toho dokonca aj geniálne filozofické dedičstvo Immanuela Kanta dnes už

prestáva byť absolútne platnou teóriou poznania, pokiaľ ide o možnosť či nemožnosť definovania ontologických práv o podstate Bytia, a jeho nadčasová hodnota sa zužuje skôr len na klasickú učebnicu definovania základov teórie **poznania** a metodológie psychologických procesov v ľudskom mozgu, ktorá sa uplatňuje už len v čiastkových filozofických vedách o človeku a v metodológii jeho racionálneho spôsobu poznávania, nie v jeho všeobecnej ontologickej teórii a metafyzike Bytia. Zároveň vďaka moderným prírodovedeckým poznatkom, umocneným technickými prostriedkami vizuálnej a výpočtovej techniky, už ani kognitívny subjekt nie je až taký slobodný vo výbere a určovaní svojho konečného postoja k poznávanému objektu, ako mohol byť povedzme ešte za čias Immanuela Kanta, ba čiastočne dokonca ešte aj za čias Husserla.

Usiluje sa teda ľudský intelekt naozaj len o taký obraz, ktorý nemá byť súčasne aj verným odrazom tej reality bytia, z ktorej sa dajú dedukovať jej reálne, a nielen "kognitívnym subjektom vymyslené" metafyzické zákonitosti?! Alebo by mu mal vystačiť len ním vytvorený obraz-**neodraz** skutočnej reality bytia, aby mu bol ochotný uveriť? Veď už od čias Tálesa sa európsky filozofujúci subjekt ešte nikdy neuspokojil ani s jedným ontologickým obrazom objektívnej reality, ktorého definovanie vymyslel svojim "kognitívnym filozofickým subjektom", a napriek akokoľvek geniálnemu filozofickému dedičstvu takých veľkých filozofických mysliteľov, akými boli Platón, Aristoteles, Tomáš Akvinský, Leibniz, Kant, Hegel, Marx, Feuerbach, Schopenhauer, Nietzsche, Heidegger i ďalší európski filozofi, neustále hľadal ďalej. Čo teda hľadá? Hľadá len **obraz**, alebo naozaj **obraz-odraz tej pravej a najnefalsovanejšej reality Bytia**?

Keď som si v *Čínskej filozofii* Egon Bondyho prečítala jej prvých 40 strán, bola to napriek tomu, že som s jej autorom práve vtedy spolupracovala na preklade Lao-covho *Tao Te tingu*, pre mňa doslova "ľadová sprcha" a začiatok dosť značnej straty úcty a obdivu k jej autorovi. Nevedela som pochopiť, ako mohol v takom dôležitom texte ponechať toľko chybných filozoficko-sinologických interpretácií tých najzákladnejších čínskych filozofických termínov i definícií. Ak mu pocit prestíže nedovolil znížiť sa až natoľko, aby mi dal text knihy pred jej vydaním prečítať, mal pomyslieť aspoň na to, aké môže mať táto kniha bez náležitej sinologickej korektúry nenapraviteľné pseudointerpretačné dôsledky pri utváraní úsudku o čínskej filozofii u všetkých jej čitateľov. Žiaľ, som nútená konštatovať, že jedným z Bondyho veľmi dezinformovaných čitateľov sa stal i doc. Letz. Čínska metafyzika vôbec predsa neopereje s "dvoma základnými prvotnými princípmi a zároveň prasilami", ale vždy len s **jednou** a tou je Energia Cesty (Tao-Te). Táto Energia má zo svojej apriórnej podstaty striedajúce sa póly napätia (náboje) jin-jang vo všetkých svojich stavoch, dejoch, elementoch, substanciiach i procesoch, ale zároveň sa nikdy nedá jej *jin* ani jej *jang* nijako jednoliato vyčleniť v ich samostatne čistej a substančne vyhraniteľnej podobe, ba ani nikdy nie sú vzájomne identické. Jin a jang nie sú predsa substančné praelementy, ale len nábojové **prapóly** jednej základnej metafyzickej prvoreality a ako také sa v realite bytia neustále vzájomne zákonite striedajú a nikdy a za žiadnych okolností, a to znovu opakujem, nie sú v stave vzájomnej identity.

Podobnú skutočnosť napokon potvrdila aj naša súčasná prírodoveda, keď sa napríklad pokúsila laboratórne "vypreparovať" antihmotu vodíka. Základným

rozdielom medzi hmotou a antihmotou vodíka je v podstate iba protikladná nábojová polarizácia, no aké to má pritom obrovské substančné následky! Hmota sa dokáže zmeniť na antihmotu a naopak. (Kuriozitou argumentácie doc. Letza sa stala v jeho ohlase zrejme nevedome a z neznalosti jeho chybná zámena "údajne" čínskej interpretácie jin a jang: jin premenil na jang a jang na jin a potom podľa neho vraj "jin" predstavuje "prednú, hornú, mužskú, väčšiu stránku skutočnosti, kým jang zadnú, dolnú, ženskú, menšiu stránku" ([1], 748), hoci práve naopak, v čínštine je "jin" zápornou a "jang" pozitívnu stránkou jednej a tej istej skutočnosti bytia.)

No ak by sa metafyzika taoizmu nebola hneď v základe stotožnila s kozmologickou metafyzikou jin-jang, potom by vôbec nebolo mohlo vzniknúť také dôležité čínske filozofické dielo, akým je Lao-c'ov *Tao Te t'ing*; dielo, ktoré, či to niekto chce alebo nechce pripustiť, je už neoddiskutovateľne najzákladnejším textom celej čínskej taoistickej filozofie. Pritom však svetonázorová teória kozmologickej metafyziky jin-jang sa sformovala dávno pred vznikom taoizmu v Číne a už najmenej v 8. stor. pred n.l. sa stala všeobecne zaužívaným a šamanmi tradovaným čínskym svetonázorom, čoho dôkazom je tzv. *Kniha premien (I-t'ing)* s jej graficko-symbolickým systémom 64 hexagramov jin-jang. V tom čase však ešte o taoizme nebolo v Číne ani slychu. Viest' teda polemiku s mojimi argumentáciami tým, že pomocou pseudointerpretácie klasickej čínskej ontológie sa z následku urobí príčina a použije sa to ako dôkaz toho, že metafyzika taoizmu sa sformovala ešte pred metafyzikou jin-jang a že "prvotný princíp Tao je prvotnejší ako jin-jangová dvojica princípov", je jednoducho na rovnakej úrovni, ako keď ma fyzik začne presviedčať, že najprv bola elektrina a až potom vznikli kladné a záporné nábojové póly jej napätia. Nejde predsa o to, či sa budeme hádať, že Jedno je pred a nad všetkým (aj keď to nikto nepopiera), ale o to, ako kto ontologicky chápe toto Jedno, aby naozaj zodpovedalo tomu, čo aj ten druhý považuje za Jedno ako ontologickú prapodstatu všetkého objektívneho bytia. A v tom je dnes podľa môjho názoru zásadný spor substančnej a nesubstančnej ontológie a to je to, v čom si treba konečne ujasniť názory.

"Plotinovo Jedno je prvotným absolútnym najvyšším Skutočnom, ale aj mono-princípom, ktorý predchádza duchovný i zmyslový svet, v ktorom sa uplatňuje už dvoj-princípovosť (pozri Aristotelovu formu a látku, uskutočnenie a možnosť)", argumentuje doc. Letz spolu s pseudointerpretáciou taoistickej ontológie: vraj "Tao sa chápe ako prvotná chaotická jednota všeskutočnosti, jestvujúca a pôsobiaca skôr, než sa z nej odlúčili nebo, zem a vesmír. Tao bolo najprv plne prítomné v chaose, po utvorení kozmu je v ňom prítomné skryté... atď." ([1], 749). Ak si vo svojej argumentácii doc. Letz berie na pomoc Plotinovo Jedno čiže to Jedno, ktoré po odstránení všetkých predikátov "je nekonečné, nedeliteľné, nepriestorové, bezčasové, bez pohybu a bez kľudu, atď..." ([2], 57), a teda aj z hľadiska akýchkoľvek nábojových protikladov úplne identické, ide potom o amorfne jednoliaty monoprincíp. Vylučuje tým, aby toto Jedno bolo apriórne synergiou vzájomne protikladných energetických nábojov, a teda aby bolo zároveň nesubstančne dynamickou procesualitou v rámci bipolárne-dialektického poľa. Lao-c' v *Tao Te t'ingu* naopak základné ontologické Jedno hneď od začiatku definuje ako pôvodne časopriestorovo beztvary (nie chaotický!), nesubstančne dynamický prúd realizujúci sa už vo svojej "predsubstančnej prázdnote" formou bipolárne-dialektickej

energie jin-jang ([3], 22, 46, 54, 70, 84-86, 94, 114, 130, 136, 138-140, 144). Jedine na základe toho a v dôsledku toho filozof Lao-c' ontologicky predpokladá i všetko jej nasledujúce substančné, a teda časo-priestorové i (nad)časo-priestorové bytie. Ak je však nejaký "kognitívny subjekt" rozhodnutý chápať Jedno ako ontologicky absolútne identickú, monistickú kvalitu (princíp, základ, látku, substanciu atď.) a naopak dialektickú bipolaritu taoisticky chápaného Jedného pseudointerpretačne premieňať na "princípovú dvojitosť", v ktorej "nemôžeme stotožňovať Cestu Tao so samotným princípom Tao", potom, žiaľ, hovorí o niečom inom a je to akoby zamieňanie *alegórie* s *filagóriou*. Navyše čínsky ontologický termín *tao* predstavuje vo všetkých čínskych filozofických textoch iba jeden jediný znak - ideogram 道, ktorý nemožno rozštiepiť, ako by to chcel urobiť doc. Letz, na "Cestu Tao a samotný princíp Tao" ([1], 749). Tao je po čínsky jednoducho Cesta a tvrdiť, že Cesta podmieňuje Cestu, nemôže byť ničím iným než filozofickou tautológiou. Je síce pravda, že znak 道 prekladám v slovenčine dvojslovným termínom Cesta Tao, ale to len preto, aby si tento termín nikto náhodou nepomýlil s nejakou inou než metafyzickou Cestou ciest bipolárnej energie Te, a teda aby túto základnú taoistickú kategóriu skutočne v každom úseku textu *Tao Te tingu* chápal vždy len a len ako metafyzickú Jednotu-Cestu všetkých ciest-dynamických procesov-synergií objektívnej reality bytia, a nie, povedzme, ako akúsi momentálnu cestu či životnú metódu. Taoistická Cesta-Jednota všetkej energie Univerza ako nadsystém svojich subsystémov nie je nikdy absolútne identickým, nehybným Monolitom. Akékoľvek nadsystémové Absolútne, akýkoľvek "apriórny základný princíp či absolútny Subjekt sám osebe, hoci aj dimenzionálne nekonečný, ako taký by bol žiaľ vždy len kvalitatívne i progresívne amorfný, a teda nemal by zo seba a v sebe logicky zdôvodnenú možnosť nijakej svojej iniciálnej instability ani dynamickej zmeny svojej štruktúry. Nemal by teda nijaké vysvetlenie pre svoj vlastný pôvodný *ontologický pohyb*, bez ktorého v ňom ani z neho nemôže dôjsť v Univerze len tak z ničoho nič k nijakej iniciačnej instabilite ... čiže ani k nijakému *prvopohybu objektívnej reality*, a teda ani k všetkému následnému *život stelesňujúcemu, mnohodoménovému živému bytiu*." ([4], 1031). A tak kým substančná ontológia si vysvetľuje bytie "na základe Absolútneho pôsobiaceho transcendentne na ontologické relatívne" ([1], 749), pričom nemôže definovať vznik a priebeh *ontologického pohybu* tohto transcendentného pôsobenia inak než *božím zásahom*, nesubstančná ontológia má vysvetlenie vzniku a priebehu *ontologického pohybu* v synergetickej bipolarite a dialektickej instabilite vzájomných protipólov-nábojov pôvodnej energie tohto svojho nadsystémového a "nadsubstančného" Jedného. V takomto ontologickom chápaní je Jedno "dynamická jednota nábojových protipólov", ktorá sa zo substančného hľadiska javí ako "dynamická prázdnota" čiže ako čistý ontologický pohyb protikladných nábojov. (Dnešná moderná prírodoveda má z tohto hľadiska jeden veľmi výstižný termín: "prúd fotónov").

Naopak substančná interpretácia Jedného-Absolútneho nemá obvykle iné vysvetlenie pre ontologický "prvopohyb" než teologicko-stvoriteľské. Aj podľa doc. Letza je to "Boh-Stvoriteľ, ktorý je bytostnou aktivitou(?) i princípovou (ideovou) aktívnou podmienkou možnosti každej formy a podoby evolúcie čiže aj "evolúcie evolúcie", ak táto existuje. Ako podmienkou možnosti existencie relatívna je Absolútne, tak aj

podmienkou možnosti existencie najvyššej formy pohybu, evolučného pohybu je Boží stvoriteľský akt, ktorý sám je nad každou možnou formou pohybu." A preto, ako tvrdí doc. Letz, "Černogurskej závery sú v rozpore s transcendentálnym spytovaním, ktoré je kvintesenciou filozofie. Nesprávne využívajú metafyziku taoizmu, ako aj významné výsledky vied." ([1], 750). Ja som, žiaľ, nútená usvedčiť naopak doc. Letza z nesprávneho využívania metafyziky taoizmu aj z ignorovania významných výsledkov vied pri obhajobe **"zhubnej teórie bytia"**, ktorú i vďaka tomu zastáva naopak doc. Letz.

Pritom mi však doc. Letz vzápätí dáva za pravdu, že "evolučné napredovanie noogenézy vedie každý kultúrny systém skôr alebo neskôr ku kritickému bifurkačnému bodu, keď si systém môže vybrať medzi viac než jednou možnosťou ďalšieho vývoja. A takto sa utvorila najmä v 20. storočí aj pre našu kultúru sľubná alternatíva radikálnejšieho otvorenia sa iným kultúram... na základe tejto otvorenosti a premeny v dôsledku tejto otvorenosti možno koncipovať nový model univerzálnej teórie bytia, iný než doteraz. A pred takýmto rozhodnutím stojí naša kultúra dnes, alebo sa už priamo rozhoduje... Túto skutočnosť treba prijať." ([1], 751). Súčasne ale začína taký tvrdý inkvizičný útok proti akejkolvek sľubnej alternatíve radikálnejšieho otvorenia sa iným kultúram, že to vo mne vyvoláva silnú pochybnosť o tom, že by naozaj chcel "túto skutočnosť prijať".

Historický vývoj dvoch tak dlho sa vyvíjajúcich a až do dnešných čias pretrvávajúcich civilizácií, akými sú čínska a európska civilizácia, no zároveň i dvoch tak absolútne odlišných civilizácií, akými práve tieto dve civilizácie sú, poskytuje najmä v súčasnosti priestor na neustále konfrontácie a porovnávaní ich pôvodne úplne protikladného historického i kultúrneho vývoja. Čínsku civilizáciu, od prvopočiatkov svojho kultúrneho vývoja poľnohospodársku, práve vďaka tomu pôvodne charakterizoval **symbiotický vzťah človeka k prírode**. To malo rozhodujúci vplyv aj na svetonázorové orientácie príslušníkov týchto kultúr. S prírodou zrastený človek, uvedomujúci si svoju veľkú existenčnú závislosť od nej, nebol preto náchylný na ego-centrické a antropoidné svetonázorové predstavy. Aby prežil v čo najosožnejšom symbiotickom vzťahu s prírodou, od plodov ktorej závisel jeho život, snažil sa čo najreálnejšie pochopiť jej základné prírodné zákonitosti a ich metafyzickú podstatu. Je zaujímavé, že nezávisle od seba zberači lesných plodov, pastieri či roľníci, ešte zrastení s prírodou v rôznych ohniskových kultúrach sveta, rôzne (a už dávno pred našimi modernými prírodovedeckými poznatkami) odpozorovali a pochopili tieto zákonitosti a ich podstatu omnoho reálnejšie a pravdivejšie než neskôr naša židovsko-kresťanská a v nadväznosti na ňu aj islamská náboženská tradícia. Vyjadrili to pomocou viacerých, na rôznych miestach sveta graficky rôzne stvárnených totemov-svastík, ktoré sú symbolmi tej istej bipolárno-dialektickej procesuality bytia ako synergetickej kontinuity nevyčerateľnej dynamiky nábojovo sa večne polarizujúcej synergie. Podoby týchto troch svastík neustále objavujú archeológovia na rituálnych predmetoch chetitských, stredoázijských, mezopotámskych, indických, čínskych i indiánskych pravekých kultúr. A aj keď svetonázorové presvedčenie, ktoré symbolizujú, sa dodnes zachovalo už iba v myslení ďalekovýchodných národov, vzhľadom na súčasnú mnohopočetnosť ďalekovýchodných etník i vzhľadom na rapidný ekonomický vzostup Číny, Japonska,

Tchajwanu, Južnej Kórey i niektorých indočínskych krajín, ktorý ich radí (ako to už mnohé ekonomické prognózy naznačujú) na špičku ekonomického zázraku, máme dôvod sa domnievať, že to vôbec nemusí byť zanedbateľný a nepodstatný svetonázor, ba že dokonca môžeme byť v blízkej budúcnosti postavení pred nevyhnutnú konfrontáciu s ním.

Európska a teda aj moderná "západná" svetonázorová orientácia však vyrástla z úplne iných koreňov a pôvodne sa utvárala z indo-európsko-gréckych a židovsko-kresťanských základov.

Vlny indo-európskych etník, medzi ktoré patrili v 2. tisícročí pred n.l. aj kmene gréckych prisťahovalcov z priľahlých oblastí Egejského mora, prišli pôvodne v najranejších dobách svojho civilizačného vývoja z centrálnych oblastí euroázijského kontinentu ako kočovní nomádi, ktorí si bojom uzurpovali tieto územia. Nepoznali už teda symbiotický vzťah k svetu a aj do oblastí Egejského mora vtrhli len ako bojovníci, posúvaní tlakmi populačného napätia v priebehu stáročí z centrálnej Euroázie ďalej a ďalej na juhozápad. Paleolitické pastierske a poloroľnícke obyvateľstvo, ktoré tu už v tých časoch žilo, si po svojom príchode násilne podmanili, ale sami pritom neprešli na poľnohospodársky životný štýl. V tom čase už bola geografická poloha týchto území strategicky výhodná — priesečníkom výnosných obchodných ciest najmä medzi Egyptskou a Chetitskou civilizáciou, ale i ďalšími rapídne bohatnúcimi menšími stredozemnými kultúrami, napr. na Kréte a v južnom Taliansku, preto sa radšej usadili v dobre opevnených prístavných mestách a tu sa venovali remeslu, obchodu a najmä zabezpečovaniu námornej prepravy všetkého v tom čase finančne výhodného tovaru. Pri výkone týchto činností, ktorými si zabezpečovali živobytie, sa už nemuseli podriaďovať prírode v pokorne symbiotickom vzťahu, ale naopak, začali ju vnímať len ako materiálne výhodný zdroj surovín potrebných na výrobu tovaru či na stavbu prostriedkov na jeho prepravu. Jediné, na čo sa pritom grécki obchodníci, lodiari a remeselníci museli spoliehať, bola ich subjektívna pracovná činnosť a prefikany, ničoho sa neobávajúcí rozum. Na rozdiel od roľníkov, ktorí najväčšiu časť svojej pozornosti sústreďujú na nevyhnutné podriaďovanie sa prírode, grécky človek, ktorý sa už nepodriaďoval pokorne prírode, začal centrum svojej pozornosti hľadať a nachádzať v slobodnej ľudskej činnosti. Zároveň sa tým premieňal na veľmi výrazný kultúrny archetyp "slobodného" človeka s jeho veľmi špecifickou a krajne egocentrickou svetonázorovou orientáciou, ktorý sa už prírode nepodriaďoval a svojím rozumom sa jej vzpieral.

Trochu inou vývojovou modifikáciou prešiel podobne smerujúcim ekonomickým prerodom aj Abrahámom vedený kmeň Hebrejcov, ktorý si v tom čase zároveň ideologicky pretransformoval a novo sformuloval i základný svetonázorový model svojho židovského náboženstva; po usídlení sa začiatkom 2. tisícročia pred n.l. v Kanaane čiže taktiež v priestore významnej obchodnej cesty medzi Egyptom, Chetitskou ríšou a Babylonom sa tiež postupne preorientoval z pastierstva a poloroľníctva na obchod (kupci, remeselníci a finančníci). Z pôvodných polyteistických a bipolárno-dialektických svetonázorových orientácií, symbolizovaných vierou v prírodné pluralitné mnohobožstvo Elóhím a zobrazovaných šesťcípou bipolárno-dialektickou hviezdou — svastikou prešli najneskôr v 6. až 4. stor. pred. n.l., počas babylonského zajatia a po návrate z neho, k monoteistickej náboženskej ideológii, vyjadrenej vierou v jediného,

antropomorfného Boha Jahveho. V tomto duchovnom ovzduší sa neskôr zrodilo aj kresťanské náboženstvo, odvolávajúce sa na Syna tohto Boha, Ježiša Krista, a v konečnom dôsledku nakoniec aj islam s jeho monoteistickou antropomorfnou autoritou boha Alláha. Základné svetonázorové orientácie týchto náboženstiev v ich kánonických posvätných textoch, t.j. v Biblii (v Starom Zákone, pretransformovanom a novokodifikovanom v 4. stor. pred n.l., a v kresťanskom Novom Zákone), v Talmude a neskôr aj v Koráne už neformulovali ich autori v pokornom vzťahu k okolitej prírode, ale naopak len vo vzťahu k výsostne transcendentne, ale zároveň antropomorfne definovateľnému Bohu-Jahvemu-Alláhovi, ktorému jedinému sa človek židovského, kresťanského či islamského vierovyznania cíti zaviazaný za svoj život. Pozemská vegetácia sa v týchto vierovyznaniach stáva už len Bohom dávanou potravou či príjemným životným prostredím, ktoré človek môže, ale aj nemusí mať na to, aby prežil. Príčinou i podstatou života z pohľadu všetkých týchto troch monoteistických náboženstiev je jedine Boh, ktorý je na rozdiel od pravekých svastík, reálne vystihujúcich prírodné bipolárno-dialektické zákonitosti, vo svojej základnej metafyzickej a transcendentnej podstate naopak úplne homogénnym a amorfným nositeľom len jednej ideálnej a absolútne pozitívnej kvality. (Hoci napríklad moderný čitateľ Biblie má aj vďaka mnohým jej príbehom silný dôvod pochybovať o takejto jeho jednostrannej a absolútne ideálnej charakteristike!)

Napriek tomu, že pochádzam zo silne katolíckej rodiny a v mladosti som sa snažila veľmi aktívne a úprimne zastávať kresťanský náboženský svetonázor, svojim dlhoročným štúdiom a podrobnou analýzou filozofických textov i svetonázorových orientácií neeurópskych civilizácií a kultúr, no najmä aktívnou prekladateľskou prácou starovekých čínskych filozofických textov som čím ďalej, tým výraznejšie konfrontovaná s tzv. "zrkadlovým efektom". To znamená, čím viac poznatkov získavam a čím hlbšie prenikám do ontologických a svetonázorových predstáv dávnych agrárnych civilizácií symbiotizujúcich s prírodou, tým nevyhnutnejšie som nútená pozeráť sa pomocou ich zrkadla i na našu vlastnú, európsku kultúrnu tvár. A to ma napokon prinútilo zaujať presvedčenie, že "samotná viera v existenciu absolútne transcendentnej Bytosti (Jahveho-Boha-Alláha) je naozaj len výtvarom človeka determinovaného modelom patriarchálnej, dominantne-androkratickej kultúry", v ktorej najnevyhnutnejšou podmienkou záchranu a prežitia celého bojového kmeňa bol maximálne charismatický Vodca či "Silný Muž", ktorý by sa zjavil a zachránil ohrozený kmeň vtedy, keď už ani jeho najsilnejší vodca nestačil. Tak prišiel v maloázijských životných podmienkach ohrozujúcich židovský kmeň Abrahámovi i Mojžišovi na pomoc Jahve a tak prišla gréckemu subjektívne podnikajúcemu človeku na pomoc grécka idealistická substančná filozofia. Podmienky ich zrodu vzišli z archetypu človeka pôvodne nomádskeho, voči prírode expanzívneho, ktorý sa vymanil zo symbiotického vzťahu s ňou a **zaujal voči prírode odcudzený a parazitne bezohľadný svetonázor.**

V určitej etape tohto svojho odhalenia som sa snažila hľadať východisko v možnosti sklbenia kresťanských náboženských predstáv s moderným reálnym svetonázorom, ktorý by človeka zbavil jeho odcudzenia voči prírode a začlenil by ho do existenčne nevyhnutnej novej symbiotickej jednoty s biosférou tejto planéty. Mal to byť však taký moderný svetonázor, ktorý by ho nepripravil o jeho monoteistickú,

kresťanskú vieru v Boha. Žiaľ, nielen ja, ale myslím, že už dávno predtým sa nad tým zamýšľali mnohí skutočne veľkí európski myslitelia a už oni pochopili, že to nie je možné. Monoteistická viera v Boha vychádza z úplne iných ontologických koreňov, než je bipolárno-dialektická realita všetkých ontologických zákonitostí objektívneho bytia Univerza, a teda apriórne vylučuje akúkoľvek možnosť svojej transformácie na tento komplementárne-synergický moderný ľudský svetonázor. Lenže nielen dávne mimoeurópske filozofické diela, ale aj moderné európske prírodovedecké poznatky odhaľujú, že ontologická realita bytia nielen v časopriestore našej planéty, ale i v zákonitostiach a dynamickom procese nášho i ostatných vesmírov, ba i celého Univerza je naozaj taká. (Vid' napr. bipolárno-dialektické zákonitosti v štruktúre nábojovej polarizácie atómov hmoty a antihmoty, v bunkách či v organickej stavbe molekuly DNA, vo vlnovo-časticových dualizmoch kvánt energie fotónov v kvantovej štruktúre prúdenia energie vo vesmíre a pod.) Transcendentná definícia metafyzickej podstaty Boha túto ontologickú možnosť vylučuje, a to jednak tým, že z jeho podstaty apriórne vylučila prítomnosť akejkoľvek protikladnej polarizácie (kvality) a tým aj imanentnej metafyzickej dynamiky jeho vlastnej podstaty formou bipolárneho pohybu-premeny, a zároveň i tým, že ho postavila pred a nad bytie ako amorfný princíp transcendentný voči bytiu, nechápala ho ako imanentný dynamický organizmus. Tým z neho vytvorila nielen ontologickú mŕtvolu (ako to už výstižne odhalil Nietzsche a po ňom i Heidegger: Boh sám osebe je "mŕtvy", doslova: **ontologicky nehybný!**), ale súčasne aj precedens s ďalekosiahlymi následkami, veľmi negatívnymi pre život ľudstva. Takýto svetonázorový model neguje totiž akúkoľvek reálnu životnú bipolaritu a redukuje ju na nutnosť likvidácie alebo abolútneho podriadenia sa jedného protikladu druhému, čo nemôže mať v živote iné než úplne katastrofálne následky. Predstavte si, že by v stavbe atómu mal jeho kladný pól pohltiť záporný, že by v štruktúre molekuly DNA mala prevládať jej jednostranná stavebná tendencia. Znamenalo by to ich úplnú deštrukciu. V reálnom živote sa o to však, žiaľ, už stáročia pokúša práve monoteistický náboženský svetonázor. Ak preto obnovu našej kultúry chceme začať hľadať "nie od začiatku novoveku ani nie od počiatkov kresťanskej éry", ale podľa doc. Letza vraj "od hmľistých, mýtických zastretých dejín archaických kultúr, a to nie cestou rozširovania kultúrnej bázy(?), ale negáciou monoteistických náboženstiev — židovstva, kresťanstva, islamu a ... vieru v jedného Boha považujem nie za vrchol ..., ale naopak za najväčší prejav ich zvrátenosti" ([1], 752), vedie ma k tomu poznanie, že v súčasnom stave nášho celoplaneťného ohrozenia nám naozaj nezostáva už nič iné než hľadať svetonázorové vzory vo všetkých modeloch ľudského správania symbiotizujúcich s prírodou, a nie v nijakej iluzórnej viere v nadprirodzenú Bytosť, ktorá by nás zachránila. Ak nechceme dopadnúť podobne, ako kedysi dopadli na tejto planéte dinosaury, musíme tu čo najrýchlejšie obnoviť to, bez čoho náš život nie je ďalej možný, a teda čomu jedinému vďačíme za svoj život, a to dostatočnú energiu zo slnečného zdroja fotosyntézou zachytávajúcu **pozemskú vegetáciu**. Aby sme to dokázali, všetko obyvateľstvo Zeme si musí spoločne vytvoriť úplne inú prioritu hodnôt i úplne iný životný svetonázor, než máme dnes v našej európskej tradícii.

Doc. Letz ma zároveň zhrozene obviňuje, že "Černogurská nevidí v Starom a Novom Zákone práve to, čo je v nich univerzálne kultúrne. Nevidí, že najmä

v Novom Zákone dominuje obraz Boha milosrdného a láskavého, Otca — ktorý je otcom v radikálne inom zmysle ako ľudský otec, ktorého by sme analogicky mohli nazvať aj matkou (žiaľ, neviem na základe akej ontologickej definície?!) — ktorý zoslal svojho Syna, aby nás spasil. Takýto Boh je Láskou. Takémuto Bohu možno mužské či ženské atribúty pripisovať len úplne neadekvátne a hrubo analogicky. No Boh ako čisto duchovná a absolútna Bytosť je úplne nadpohľavný a priamo — aj v inom ako vzdialene analogickom zmysle — vzťahovať naň akékoľvek pohľavné atribúty je antropomorfou zvrátenosťou." ([1], 752).

Nielen z nesubstančného ontologického pohľadu, ale aj z obyčajného racionálneho stanoviska je práve opak pravdou! Lebo ako nám odhaľujú prírodovedecké výskumy, na tejto planéte najprv vznikli atómy a antiatómy so svojou bipolárnou protikladnosťou, najprv na nej vznikli jedno a viacbunkové organizmy so svojou základnou bipolárno-dialektickou organickou stavbou a až potom sa z nich vyvinuli vyššie organizmy, medzi ktoré patria "muži a ženy"; najprv teda vznikli molekuly DNA so svojou komplementárne synergickou polarizáciou a až potom sa pomocou nich vyvinuli bytosti druhu *Homo sapiens*, deliace sa na mužov a ženy. Charakterizovať celú túto skutočnosť ako "Čarnogurskej antropomorfnú zvrátenosť," pomocou ktorej chce vysvetľovať podstatu bytia div nie sexisticky, je od doc. Letza obyčajná nechutnosť. Ak sú "muži a ženy" nositeľmi tej istej polarizácie, ktorá je v základoch všetkého bytia, tak potom len preto, že aj oni sú výsledkom tohto imanentne dynamického časopriestorového bytia polarizujúceho sa na bipolárne kvalitatívne póly. Z toho plynúcou "pohľavnou diferenciáciou" nemožno vulgarizovať a zosmiešňovať všetky naše ontologické poznatky o podstate bytia. Ja rozhodne v komplementárnej synergii podstaty bytia Univerza nevidím nijaké "mužské a ženské pohlavie" a ak ma z toho doc. Letz upodozrieva, tak ich tam pravdepodobne vidí on.

Svoj polemický ohlas nazval doc. Letz *Personalisticko-komunitárny model teórie bytia ako najvernejší obraz ontologickej reality s podtitulom Náčrt prístupu k teórii bytia vytváranej na základe vzájomnej lásky osobných bytostí — výzva ku kreačno-evolučnej a trinitárnej ontológii*. Hlavným dôvodom tohto zhľuku fantasticko-absurdných cudzích slov, ktoré majú reprezentovať jediný správny svetonázor ľudstva, je podľa doc. Letza skutočnosť, že "Boh je láskou", ktorý zoslal svojho Syna, aby nás spasil.

Aj keď týmto svojím názorom už opúšťa filozofickú pôdu a prechádza na pôdu výsostne kresťansko-teologickej argumentácie, chcem s ním polemizovať hoci aj v tejto rovine. Kresťanská vierouka nás učí, že Syn Boží musel podstúpiť smrť, aby nás vykúpil a spasil. Pýtam sa, prečo sme vlastne museli byť vykúpení a spasení?! Argumentáciu o Adamovi a Eve a ich prvom hriechu, žiaľ, na konci 20. storočia už ani ja, ani nijaký exaktný prírodovedec nemôže považovať za dôvod. Okrem toho medzitým na Zemi žilo a žije obrovské množstvo príslušníkov iných svetových civilizácií, ktorí sa vôbec nemusia kajať za nijaký svoj prvotný hriech a ktorí naopak jin-jangovú synergiu vôbec nepovažujú za "hriech", ale za ontologickú podstatu bytia. Naopak, podľa nášho tradičného kresťanského svetonázoru ľudstvo vraj zhrešilo a transcendentný Boh-Otec bol ochotný odpustiť mu to, (ale čo?!), až keď jeho vlastný Syn zišiel na Zem a nechal sa veľmi sadisticky a drasticky ukrižovať. A Boh-Otec sa na to všetko díva a už keď

jeho Syn po všetkých tých príšerných mukách ukrižovaného človeka na kríži dodýcha, až potom sa Boh-Otec začne cítiť uspokojený a "ľudstvu odpusti". Každého iného otca, ktorý by sa pokojne díval na takúto hrôzostrašno-sadistickú smrť svojho syna a neupustil by od tejto požiadavky prv, než by hrot prvého klinca preťal kožu jeho syna, by aj ten najpodpriemernejší psychiater či psychológ musel diagnostikovať ako chorobne-patologického "otca" s absurdne zvrátenými sadistickými sklonmi. Zároveň by mu musel odobrať atribút zdravého Otca "s veľkým O" a už vôbec by mu nemohol prisúdiť atribút Lásky. Kresťanská teológia naopak z tohto symbolu urobila vrcholný akt lásky a záchranu ľudstva. Dokonca zašla až tak ďaleko, že z obrazu často až hrôzostrašne naturalisticky visiaceho a umierajúceho človeka na kríži, ako si najmä cirkevní otcovia radi dávajú Krista na kríži výtvarníkmi spodobať, vytvorila svoj najfrekvencovanejší náboženský symbol, na ktorý núti pozeráť sa už aj tie najmenšie deti ako na niečo "krásne" a "láskavé". Je to normálne?! A nemôže to mať deformačné psychické následky na psychiku celej takto vychováanej ľudskej populácie?!

Pred nedávnom mal na Ekonomickej univerzite v Bratislave prednášku kardinál König, v ktorej kriticky skonštatoval, že v kresťanských štátoch sa "pod pláštikom demokracie šíri vlastne len morálna a sexuálna neviazanosť, všetky formy neresť i hospodárskeho a politického pirátstva. Takáto forma demokracie sa preto ľahko môže, ako nás o tom dejiny často presvedčajú, zmeniť na otvorený či skrytý totalitarizmus... Demokracia v dnešnej západnej Európe stále viac zdôrazňuje len osobnú slobodu človeka a odsúva bokom zodpovednosť spojenú so slobodou. V mene demokratickej slobody nadobúda prevahu v mediálnych prostriedkoch pornografia a znehodnocovanie ženy, rastie brutalita, šíri sa násilie, pokrytectvo a lož... Pritom tu zároveň neustále hrozí, že skupinové, stranické a elitárske ekonomické záujmy sa dostanú natoľko do popredia, že pohľad na "bonum commune" (spoločné dobro) sa úplne skreslí a potlačia ho elitaristické parciálne záujmy, pretože osobná ľubovôľa a egoizmus tu silne oslabujú základy celého demokratického systému." ([8], 28-29). Pochopiteľne, kardinál König v tom nechce a ani nemôže vidieť následky spoločenského vývoja kresťanskej civilizácie.

Žiaľ, každý iný súdny pozorovateľ musí konštatovať, že takýto je dnes jednoducho charakter civilizovaného potomstva tej dvetisíc rokov trvajúcej kresťanskej kultúry i jej pôvodne indo-európskeho nomádskeho etnika, ktoré svoju bezohľadnosť voči prírode i voči svojmu vlastnému dieťaťu, žene i človeku povýšilo na "Lásku šíriacu" pseudoideológiu.

Doc. Letz netuší, ako strašne by som chcela veriť, že túto skutočne katastrofickú situáciu v dnešnom našom svete zachráni nejaký "personalisticko-komunitárny model teórie bytia" fantasticky účinne šíriaci okolo seba samú Lásku. Obávam sa však, že ani samotný autor tohto "modelu" neverí v skutočnú možnosť realizácie svojej idey. Lenže ja som matka svojich dvoch detí, ktoré tu majú prežiť život, a teda ako každá prirodzená matka som zo svojej základnej povahy donútená, hoci i za cenu "bohorúhačstva", nevzdať sa hľadania reálneho východiska z tejto strašne ohrozenej životnej situácie. A svojou prácou sa to snažím robiť čo najpocitivejšie.

LITERATÚRA

- [1] LETZ, J.: Personalisticko-komunitárny model teórie bytia ako najvernejší obraz ontologickej reality. In: *Filozofia*, roč. 51, 1996, č. 11, s. 747-754.
- [2] WEISCHEDEL, W.: *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc 1995.
- [3] LAO-C': *Tao Te t'ing, (O Ceste Tao a Jej energii Te)*. Bratislava 1996.
- [4] ČARNOGURSKÁ, M.: Existuje gnozeologicky apriórny "ontologický bod" Univerza ako teoreticky možný iniciátor jeho bytia? In: *Filosofický časopis*, roč. XLIII, 1995, č. 6, s. 1031-1042.
- [5] BONDY, E.: *Čínská filosofie. Poznámky k dějinám filosofie 2*. Praha 1993.
- [6] WATSON, J. D.: *Tajemství DNA*. Praha 1995.
- [7] WILSON, E. O.: *Rozmanitost života*. Praha 1995.
- [8] KÖNIG, F.: Kresťanský život a demokratická forma štátu. In: *Informačník Spoločnosti kresťanov a Židov na Slovensku*, december 1996, č. 4, s. 24-37.

PhDr. Marina Čarnogurská, CSc.
Kabinet orientalistiky SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR